

RURÁLNÍ KULTURNÍ DĚDICTVÍ

Památkově chráněná území

Památkové solitéry

Průkopníci ve vnímání ochrany *také* venkovského kulturního dědictví – solitérů, sídelních celků a krajiny

JOHN RUSKIN (1819–1900) / *The Seven Lamps of Architecture*, 1849

- protagonista **konzervační metody** ochrany památek – jeden ze **zakladatelů moderní památkové péče**
- **snaha o pochopení hodnot prostého obydlí**, kterou toto mohlo mít nejen pro svého uživatele, nýbrž i pro společnost
- s **etickým aspektem** spojil význam existence sice obyčejné, ale malebné chalupy na úpatí švýcarských Alp, stejně jako velmi skromné, na první pohled nezajímavé chalupy ve Skotsku (hromada šedého kamení, pokrytá rašelinou a odumřelým vřesem): švýcarská chalupa dokreslovala svou ucelenou formou ráz místní krajiny; prostý příbytek skotského horala zosobňoval především víru, odvahu, obětavost, čistotu a zbožnost svého stavebníka, vycházející rovněž z kladného vztahu k tamější přírodě a rodné zemi (*The Two Paths*, 1859)
- preferoval **hodnotu stáří** – důležitou roli hrála **starobylost a malebnost** (poukazoval byť jen na dílčí projevy umění...)
- starou budovu chápal jako **schránku paměti několika generací**
- apeloval na **ochranu a dokumentaci podoby dochované historické krajiny** – láska k domovu, tvorba u udržování kvalitního životního prostředí (vystupoval ostře proti devastaci krajiny průmyslem)

ALOIS RIEGL (1858–1905) / *Moderní kult památek. Podstata a vznik, 2003*
(*Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen, seine Entstehung, 1903*)

- historik umění a památkář, jeden ze zakladatelů Vídeňské školy dějin umění
- pokusil se cíleně a systematicky interpretovat hodnoty památek, a to včetně rozhodující **hodnoty stáří – *Alterswert*** (další hodnoty: historická, umělecká, společenská, ...)

MAX DVOŘÁK (1874–1921) / *Katechismus památkové péče, 1991, 2004*
(*Katechismus der Denkmalpflege, 1916*)

- historik umění a památkář, žák Aloise Riegla, představitel Vídeňské školy dějin umění a tzv. Gollovy školy
- 1917 – viceprezident *Centrální památkové komise* ve Vídni a po 1. světové válce prezident *Spolkového rakouského památkového úřadu*
- pregnančně formuloval nezbytnost ochrany ohroženého **vzhledu venkovských a městských sídel – *Orts- und Stadtbild***
- v *Katechismu památkové péče* věnoval pozornost rovněž zásadám, jež se dotýkaly ochrany půdorysné struktury, staré zástavby i vegetace historických sídel; byly zde nastíněny i regulativy při budování novostaveb, které měly být přizpůsobeny svému okolí a celkové tvářnosti příslušné lokality

HISTORICKÁ SÍDLA – nositelé památkové hodnoty – hmotné prameny

PAMÁTKOVÁ HODNOTA – komplex více hodnot, k jejichž určení může přispět výčet specialistů, kteří zastupují jednotlivé obory podílející se na poznávání a zhodnocování historických sídel i na programu/zásadách jejich ochrany

PARTICIPUJÍCÍ OBORY památkové péče:

historie

archeologie

dějiny umění

stavební dějiny (architekti, inženýři)

urbanismus

etnologie atd.

Historie ochrany vesnických sídelních celků před 1989

- prvotní snahy usilovaly o zachování významných solitérů (jednotlivých památek) a nesměřovaly k ochraně venkovských sídel jako celků

- druhá světová válka přivedla těžké ztráty kulturnímu dědictví, památky lidového stavitelství nevyjímaje

- **po roce 1945** – několik aspektů ovlivňujících další vývoj a podobu vesnického osídlení:

➤ socializace venkova

➤ nucená kolektivizace

➤ odsun německého obyvatelstva z pohraničních oblastí

➤ výstavba velkých technických děl (kupříkladu přehrad, elektráren)

➤ další rozvoj těžkého průmyslu (například těžby uhlí);

rozrušení dosavadních sociálních a ekonomických vazeb, včetně narušení kontinuity stavebního vývoje

- nejaktuálnějším se jevil **výzkum lidového stavitelství v prostoru Sudet**, kde po odsunu německého obyvatelstva zůstávala řada nejstarších objektů tradičního stavitelství nevyužita a hrozil jim postupný zánik (průzkum zde prováděli **etnografové** Karel Chotek, Ludvík Baran, Josef Kudělka, Vilém Pražák a další)

- průzkumy **Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů (SÚRPMO)** – tzv. **inventární průzkumy lidové architektury** převážně z 80.–90. let 20. století (**architekti** Jiří Škabrada, Jaroslav Vajdiš, Petr Dostál)

Usedlost čp. 31, Nové Heřminovy

- původně německé obyvatelstvo
- trojstranný dvůr:

- obytný dům s hospodářskou částí
- hospodářský objekt – později výměnek
- hospodářský objekt – původně stodola

1836

Stav v roce 2018:
plánována demolice
v souvislosti
s výstavbou vodního
díla (přehrady)

➤ původní obytný dům

okapové průčelí ze strany dvora

štíťová fasáda s bedněným štítem a podlomením – využitý prostor podkroví

➤ interiér obytného domu čp. 31

hlavní světnice

komínové těleso

hrázděné zdivo v podkroví

➤ **hospodářská část**

prostor podkroví využít jako sypání – shozy pro obilí

➤ **výměnek**

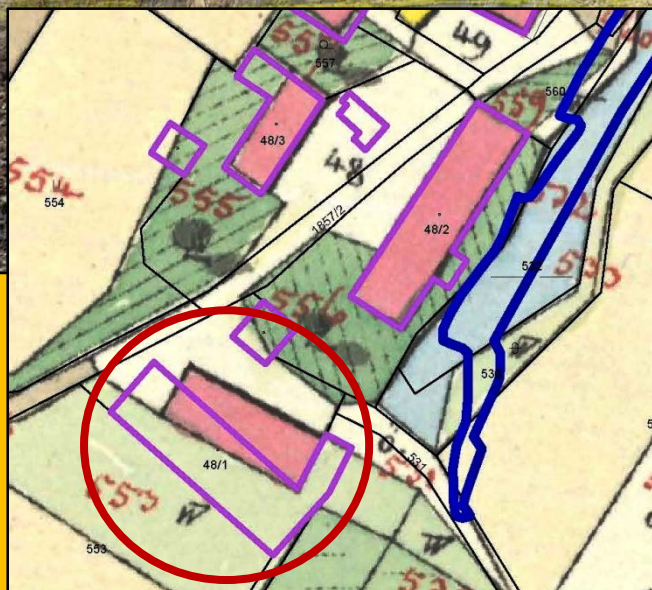
➤ interiér hospodářské části
domu čp. 31

chodba do stáji/chlívů

stáje/chlívý

➤ **hospodářský objekt
(stodola)**

➤ DEMOLICE

- stav v roce 2019

Štramberk,
celkový pohled

Na konci 40. let 20. století proběhla za dozoru ministerstva školství, věd a umění rozsáhlá a ojedinělá akce – záchrana historicky a umělecky nejcennějších urbanistických celků na území Čech, Moravy a Slovenska:

- vytipováno 30 historicky hodnotných měst**
- zahájena tzv. památková údržba – *program památkových asanací a rekonstrukcí městských historických jader***

Morava: Jihlava, Mikulov, Olomouc, Slavonice, Štramberk, Telč, Znojmo

Štramberk

Chalupy v ulici Horní Bašta č.295 - 300,325 - 293,294,295 - 292
a interiér domu č.298.

1950 (vládní nařízení č. 51/1950) - ochrana historických měst jako městských památkových rezervací

Úřad předsednictva vlády čj. 103.262/50:
součástí dokumentu byla deklarace vzniku
také památkových rezervací lidové
architektury – rezervaci měla tvořit skupina
staveb (usedlostí) z více vesnic v rámci
daného mikroregionu, tedy nikoli celé
vesnice; zůstalo pouze u deklarace

1958

Zákon č. 22 Sb., o kulturních památkách, ze dne 17. dubna 1958

- legalizoval pojem **památkové rezervace**
a také existenci dosavadních rezervací
(z roku 1950)

- do státních seznamů kulturních památek
byly zapisovány i jednotlivé **stavby lidové
architektury**

- ne vždy však byla zajištěna další
existence těchto památek

Usedlost čp. 30 s kaplí, Nové Heřminovy

- bývalá kulturní památka; v roce
2018 demolována

1966, dr. Libuše Svátková

2002

2017

Památková péče po celé období 60.–80. let 20. století usilovala o prosazení plošné ochrany památkově hodnotných vesnic.

Na základě terénních průzkumů byla vytipována nejcennější venkovská sídla a zpracovány návrhy na jejich prohlášení **vesnickými památkovými rezervacemi – VPR.**

Tzv. **CHALUPÁŘSKÉ HNUTÍ – byly zachráněny a renovovány stovky cenných objektů lidové architektury / tradičního stavitelství.**

1987

Zákon č. 20 Sb., o státní památkové péči, ze dne 30. března 1987, v platném znění

- rozšíření možnosti plošné ochrany o novou kategorii památkové zóny

1983 (jediné prohlášení před 1989)

VPR Plže v Petrově u Hodonína

- soubor původních vinných sklepů z 18. a 19. století

VPR Plže v Petrově u Hodonína

Problematika zkoumání vernakulárního kulturního dědictví z celosvětového hlediska ve druhé polovině 20. století

- jevy ovlivňující existenci různých tradičních kultur:

- modernizace
- urbanizace
- globalizace

- 80. léta 20. století – zformování mezinárodní institucionální sítě reprezentované zejména:

- **Mezinárodním svazem pro studium tradičních osídlení** (IASTE – International Association for the Study of Traditional Environments)
- **Mezinárodním svazem pro lidová a environmentální studia** (IAPS – International Association for People-Environment Studies)
- **Fórem pro vernakulární architekturu** (VAF – Vernacular Architecture Forum)

- jmenované organizace pravidelně pořádají mezioborové konference a semináře

- platformou uváděných organizací jsou rovněž vydáváná periodika:

- *Traditional Dwellings and Settlements Review – Journal of the International Association for the Study of Traditional Environments*
- *Bulletin of People-Environment Studies*
- *Buildings & Landscapes – Journal of the Vernacular Architecture Forum*

Ochrana vesnických celků po roce 1989

- prohlášení památkových rezervací a zón bylo zpočátku v kompetenci krajských národních výborů

1990

- **prohlášeno prvních 20 vesnických památkových zón (VPZ) v Jihočeském kraji** (vyhláška Jihočeského krajského národního výboru ze dne 19. 11. 1990)

1991, 1993

- **prohlášeno dalších 6 VPZ** (vyhláška Magistrátu hlavního města Prahy ze dne 16. 5. 1991 a vyhláška č. 10/93 Sb.)

1995

- kompetence k prohlášení památkových zón převzalo **ministerstvo kultury** a **v roce 1995 prohlásilo 138 nových VPZ** (vyhláška MK 249/1995 Sb.)

- **vláda současně prohlásila 60 VPR** (nařízení vlády 127/1995 Sb.)

2004

- **prohlášení 47 nových VPZ s účinností od roku 2005** (vyhláška MK 413/2004 Sb.)

Do roku 2005 celkem chráněno 272 vesnic: 61 VPR a 211 VPZ.

2016

- prohlášena VPZ Kačerov

Opatření obecné povahy č. 1/2016 o prohlášení památkové zóny Kačerov, Zdobnice ze dne 12. 5. 2016; s účinností od 9. 6. 2016

- hodnotná dochovaná zástavba reprezentující přízemní domy východosudetského typu v osadě Kačerov v obci Zdobnice v Orlických horách

1998 – VPR Holašovice zapsána na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO

- tradiční příklad středoevropské vesnice
- kvalitní venkovské stavby z 18. a 19. století ve stylu „jihočeského selského baroka“

VPR a VPZ v Moravskoslezském kraji

VPR Heřmanovice (okres Bruntál, 1995)

VPR Lipina (okres Opava, 1995) + ochranné pásmo

okres Bruntál:

VPZ Karlova Studánka (2005)

VPZ Malá Morávka (1995)

VPZ Petrovice (2005)

VPZ Piskořov (2005)

VPZ Stará Ves – Žďárský Potok (1995)

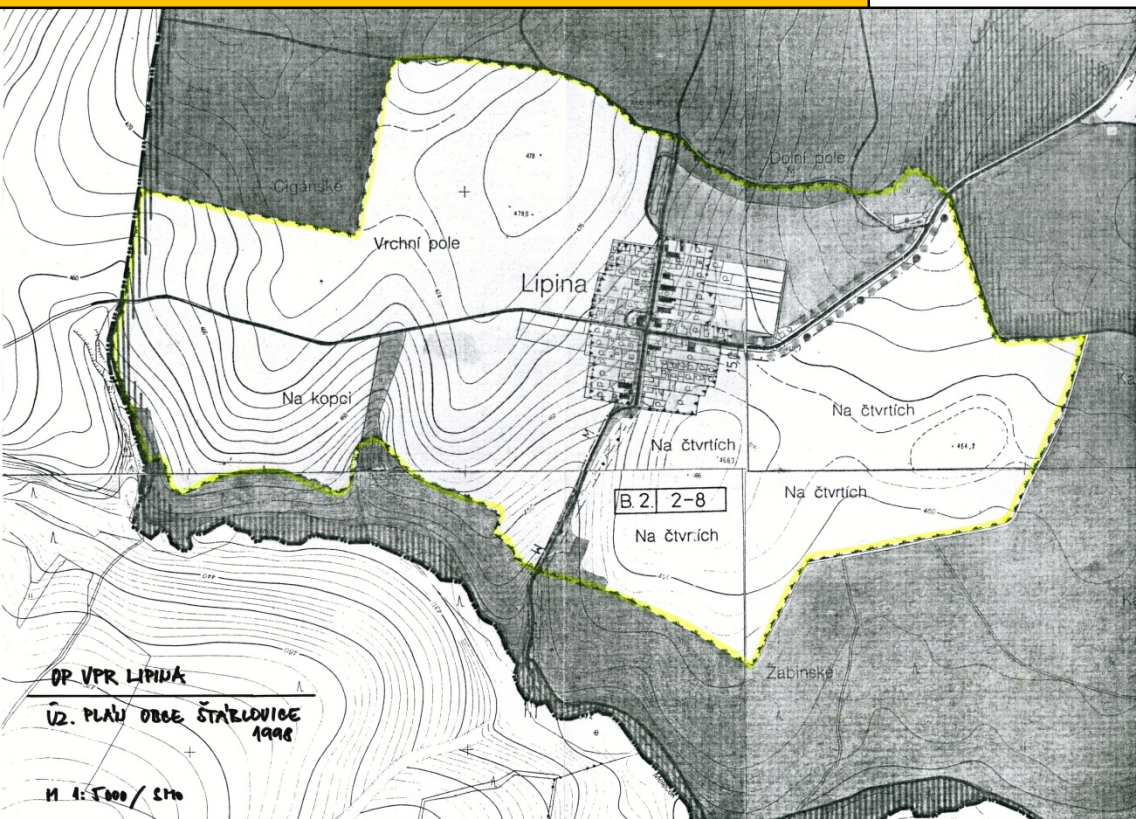
okres Frýdek-Místek:

VPZ Komorní Lhotka (1995)

Pro uváděná území byly zpracovány plány památkových rezervací a zón.

VPR Lipina

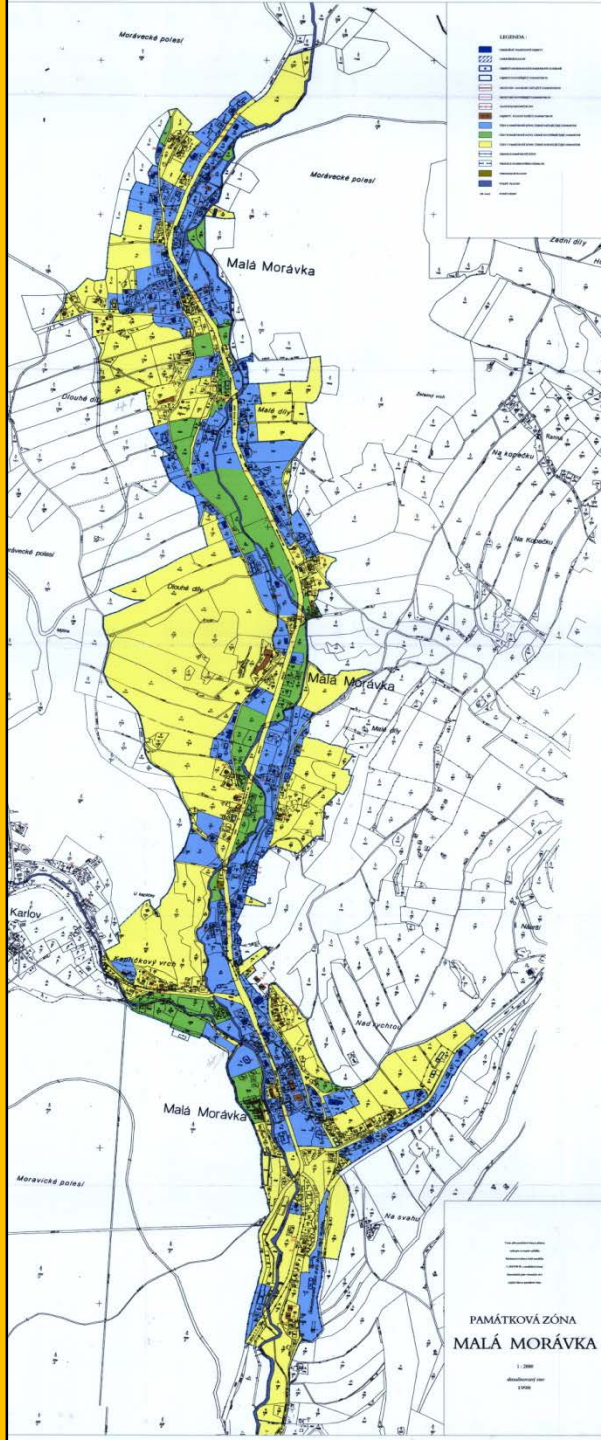
vymezení ochranného pásma VPR,
1998

- CHRÁNĚNÉ PAMÁTKOVÉ OBJEKTY
- CHRÁNĚNÉ PLOCHY
- OBJEKTY UVAŽOVANÉ K PAM. OCHRANĚ
- HRANICE PAMÁTKOVÉ REZERVACE
- ČÁST URČUJÍCÍ PAMÁTKOVOU REZERVACI
- VODNÍ PLOCHY
- PROSTORY URČUJÍCÍ CHARAKTER PAM. REZ.
- PROSTORY A PROLUKY K DOSTAVBĚ
- KOMPOZIČNÍ OSY

plán VPR, příprava pro finální
zpracování z roku 2000

VPZ Malá Morávka

LEGENDA :

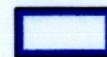
CHRÁNĚNÉ PAMÁTKOVÉ OBJEKTY

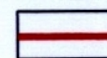
CHRÁNĚNÉ PLOCHY

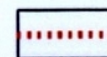
OBJEKTY NAVRHOVANÉ K PAMÁTKOVÉ OCHRANĚ

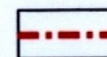
OBJEKTY DOTVÁŘEJÍCÍ CHARAKTER PZ

PROSTORY - SOUBORY URČUJÍCÍ CHARAKTER PZ

PROSTORY DOTVÁŘEJÍCÍ CHARAKTER PZ

HLAVNÍ KOMPOZIČNÍ OSY

OBJEKTY - PLOCHY RUŠÍCÍ CHARAKTER PZ

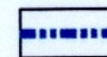
ČÁST A PAMÁTKOVÉ ZÓNY, ÚZEMÍ URČUJÍCÍ JEJÍ CHARAKTER

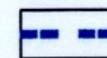
ČÁST B PAMÁTKOVÉ ZÓNY, ÚZEMÍ DOTVÁŘEJÍCÍ JEJÍ CHARAKTER

ČÁST C PAMÁTKOVÉ ZÓNY, ÚZEMÍ DOPLŇUJÍCÍ JEJÍ CHARAKTER

HRANICE PAMÁTKOVÉ ZÓNY

HRANICE OCHRANNÉHO PÁSMO PZ

VYBOURANÉ PLOCHY

VODNÍ PLOCHY

12

ČÍSLA ORIENTAČNÍ

12

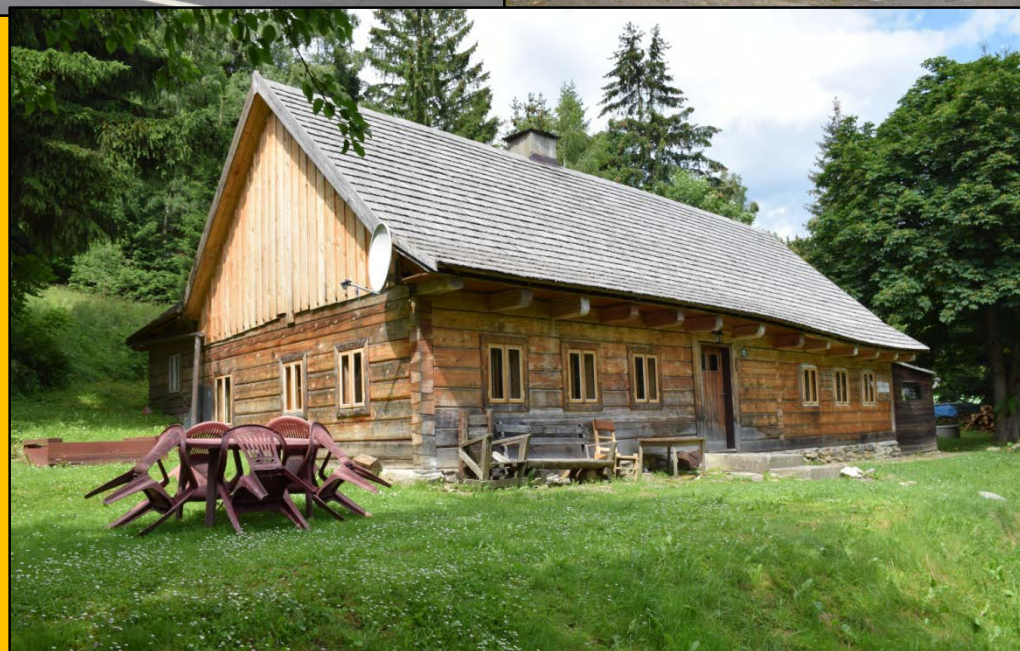
ČÍSLA POPISNÁ

dům čp. 51

rychta

dům čp. 112

➤ dům čp. 113

➤ prostředí státem
chráněné památky
v rámci VPZ

Malá Morávka

VPZ Petrovice

venkovská usedlost čp. 13,
2017

Hlavní principy péče o historická venkovská sídla

Památková ochrana se vztahuje na veškeré objekty a plochy, které v chráněném území leží.

Cíle památkové péče:

- 1) zachování a ochrana všech existujících (i dosud nepoznaných) hodnot venkovských sídel
- 2) celková urbanistická a architektonická rehabilitace chráněného území

Nástroje:

Plány ochrany památkových rezervací a památkových zón

- metodika připravená na základě vyhlášky č. 420/2008 Sb. ze dne 28. listopadu 2008, s účinností od 1. ledna 2009

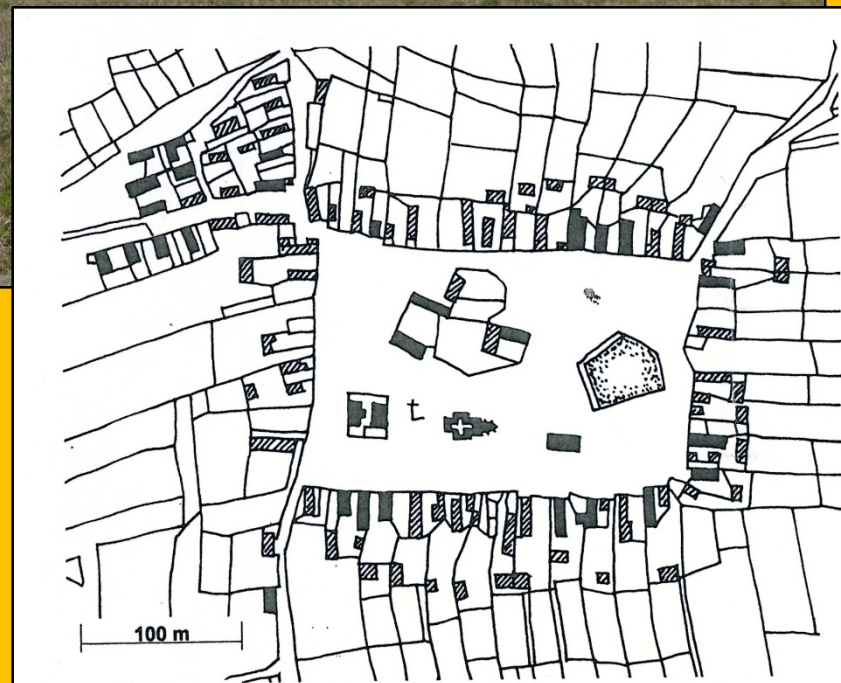
Stavebněhistorické průzkumy sídel i jednotlivých objektů

Hodnoty vesnického celku:

- půdorysná struktura sídla
- parcelace (parcelace intravilánu a extravilánu)
- půdorysná skladba zástavby
- hmotová skladba zástavby
- dominanty
- kompoziční vztahy prostorů

VPZ Rousínov
(okres Rakovník, 2005)

návesní rybník

**bývalá sýpka
přestavěná na školu,
v pozadí (v linii)
kostel, za ním
následuje areál fary**

**- příklad kompoziční
osy**

**dům čp. 47
Zlatá ulička**

**mladší plánovitě
vzniklá zástavba**

Krajinné památkové zóny – KPZ

- prohlašovány od roku 1992 vyhláškami MK ČR
- do roku 2017 prohlášeno 25 KPZ

Krajinnou památkovou zónou (KPZ) rozumíme větší či menší území zahrnující **sídelní útvary a ucelené krajinné celky**, jejichž dnešní podoba byla podstatnou měrou kultivována i formována historickou činností člověka a zasluhuje památkovou ochranu.

KPZ Osovsko (od 1. 7. 1996), okr. Beroun, Středočeský kraj

- ojediněle dochovaný exemplář komponované barokní krajiny s alejemi členícími zemědělsky obhospodařované plochy

Muzea v přírodě – zároveň památkově chráněná území

Národopisné muzeum Slánska v Třebízi

- součást Vlastivědného muzea ve Slaném
- 42 km severozápadně od Prahy, 8 km od města Slaný (okr. Kladno)
- nedaleko Třebíze začíná údolí Slánského podlesí a přírodní park Džbán

Uceleně dochovaná vesnice s návesním půdorysem středověkého původu, s barokní kaplí a mimořádně významným souborem staveb lidové architektury – zděnými stavbami ze 16. až 18. století.

Stavby jsou až na několik výjimek zachovány na původním místě, kolem vesnické návsi.

1995 – jádro vsi prohlášeno VPR

Záměr ukázat možnost komplexní regenerace životního prostředí vesnice a spojit současný život a jeho podmínky v souladu s odpovídajícím využitím a respektováním kulturně významné historické památky.

Cífkův statek čp. 1

- rychtářské sídlo s právem šenku, se špýcharem (sýpkou), sklípkem, konírnou a dalšími hospodářskými budovami (stavební jádro z konce 16. století)

Cífkův statek čp. 1

Mezinárodní dokumenty a literatura (výběr)

Mezinárodní charta o lidovém stavebním dědictví, Mexiko 1999.

Zásady ochrany historických dřevěných staveb, Mexiko 1999.

Mezinárodní charta o kulturním turismu, Mexiko 1999.

- **BRUNSKILL, Ronald William. *Vernacular architecture. An Illustrated Handbook*. Faber and Faber, London 2000.**
- **FROLEC, Václav. *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Blok, Brno 1974.**
- **KUČOVÁ, Věra, BUREŠ, Pavel. *Principy péče o lidové stavby*. Odborné a metodické publikace, svazek 18, Státní ústav památkové péče, Praha 1999.**
- **LANGER, Jiří. *Co mohou prozradit lidové stavby (Lidové stavební tradice v severozápadních Karpatech a jejich kulturní funkce)*. Rožnov pod Radhoštěm 1997.**
- **LANGER, Jiří. *Lidové stavby v Evropě*. Grada, Praha 2010.**
- **MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Academia, Praha 1980.**
- **PEŠTA, Jan. *Plošný průzkum lidové architektury a venkovských sídel*. Odborné a metodické publikace, svazek 50, Národní památkový ústav, Praha 2014.**
- **ŠKABRADA, Jiří. *Lidové stavby. Architektura českého venkova*. Argo, Praha 2003.**
- **VAŘEKA, Josef, FROLEC, Václav. *Lidová architektura. Encyklopedie*. Grada, Praha 2007.**
- **VELLINGA, Marcel, OLIVER, Paul, BRIDGE, Alexander. *Atlas of Vernacular Architecture of the World*. Routledge, Oxon – New York 2007.**